

‘Het groote zedenbederf

Ter gelegenheid van het 160-jarig bestaan van het Sint Elisabeth Hospitaal wijdt de Napa enkele artikelen aan de medische wereld op Curaçao tussen 1816 en circa 1930. Vandaag: geslachtsziektes.

Tekst: Jeannette van Ditzhuijzen

Emilia was 21 jaar toen ze op 21 december 1855 als vierde patiënt werd opgenomen in het nieuwe gasthuis. Ze was een slavin van A. Jesurun en had syfilis, een wijdverbreide ziekte in de havenstad Willemstad. Al in 1829 hoorde de schrijver Bosch van de pastoor dat het in de steegjes van Otrobanda ‘van de hoerhuizen wemelt’. Enkele jaren later stelde collega Teenstra vast dat er op Curaçao ‘zooveel te meer venerische lijdens van verschillende soort en geaardheid’ zijn.

Militairen en zeelieden waren maanden van huis, dus het is niet vreemd dat de Curaçaose dames van plezier goede zaken deden, met alle gevolgen van dien. In 1879

spreekt het Koloniaal Verslag van veel lijdens aan syfilitische ziekten. 61 militairen werden gevaccineerd, bij 25 van hen was dit succesvol. Ook prostituees met syfilis werden aangepakt. Zij werden door de politie naar het gasthuis overgebracht, ‘zoodra zij door de besmette militairen worden aangewezen’. Dat gebeurde nogal eens. Zo meldde dokter Ferguson op 12 september 1863 dat een marechausee de vrouw had kunnen aanwijzen die hem had besmet.

Een week eerder kon matroos Kleinschmidt helaas niet meer vertellen dan dat hij ene Juliet had voorgesteld om bij haar te slapen. Ferguson: “Dit heeft zij geweigerd, zeggende geen huis te hebben; maar intusschen gaf zij

hem in de vleeschhal gelegenheid om de Coïtus met haar uit te oefenen. Hij zegt bij die gelegenheid besmet te zijn geworden.” Meer wist Kleinschmidt niet te melden.

Ondeugd

In een brochure voor een tentoonstelling over koloniale geneeskunde in Amsterdam (1883) noemde dokter David Ricardo Capriles als oorzaken van krankzinnigheid onder meer de ‘ondeugd in al haar afschuwelijke vormen; de verschrikkelijke gevolgen van dronkenschap, venerische en syphilitische ziekten, spermatorrheën en zelfbevlekking bij onze paupers’. Zij verklaarden volgens hem ‘het grootste aantal lijdens [...] vooral in ons krankzinnigen-gesticht, hetzy direct of indirect’.

Hiervoor en vanwege zijn teksten over de armenzorg werd Capriles vervolgens neergesabeld. Op verzoek van stadsgeneesheer Salomon Lansberg onderzocht dokter Abraham Jesurun de oorzaken van krankzinnigheid in het gesticht. Bij vier van de 24 patiënten bleek de oorzaak onbekend, een vijfde was nog niet onderzocht, van de negentien overigen bleken er zes opgenomen na overmatig drankgebruik, een losbandig leven of ‘geslachtelijke overprikkeling’. Venerische ziekten waren geen oorzaak van de krankzinnigheid, aldus Jesurun. Daarmee was wel voldoende aangetoond dat Capriles overdreef, vond men.

Zijn geschriften werden zelfs in Nederlandse kranten door voor- en tegenstanders besproken. Volgens de Nieuwe Rotterdamse Courant was de brochure volstrekt niet wetenschappelijk en had Capriles zich ‘aan verregaande overdrijving en meer nog schuldig gemaakt’. Andere kranten verdedigden Capriles, zoals de Amsterdamsche Courant: “Het bestuur van Curaçao is de oogen geopend en in den schandelijksten toestand van onrein- en onzedelijkheid is sedert verbetering gebracht [...]”.

De arts Cola Debrot meende in 1969 dat Capriles zijn tijd ver vooruit was. Dankzij Capriles was er volgens hem iets gedaan aan de huisvesting van de armen, en werden alcoholisme en geslachtsziekten bestreden.

Walging

Begin twintigste eeuw kregen geslachtsziekten serieu-

Willem Hendrik Winkel

ze aandacht. Aanleiding was een rapport van jonkheer Van Weede over de haven van Curaçao (1911). Uitbreiding daarvan was belangrijk, maar een regeling der prostitutie evenzeer, meende hij. Want uit angst voor besmetting met geslachtsziektes zou menig oorlogs- en passagiersschip de Curaçaose haven mijden.

“De slechte verleiding biedt zich overal aan en dringt zich aan hen op”, schreef de Amigoe in 1912. En [...] ‘dat hier in onze stad des avonds zeer veel gezien wordt wat het daglicht niet kan verdragen en aan een fatsoenlijk, wel opgevoed mensch aanstoot geeft, neen, nog erger, zelfs walging veroorzaakt’. Tot in de Nederlandse Tweede Kamer werd de wens uitgesproken dat ‘de Minister zijn aandacht wil schenken aan het groote zedenbederf te Willemstad’. Dat gebeurde. Op gezag van Nederland kwam in april 1916 dokter Th.G. den Houter als adviseur naar Curaçao.

Den Houter vond de situatie op het eiland weliswaar niet ernstiger dan elders, het feit bleef dat ‘eene vrouw, die zich aan prostitutie overgeeft, vroeg of laat, meestal vroeg

besmet wordt, en dat de man, die met zulk een besmette vrouw geslachtsgemeenschap heeft, groot gevaar loopt zelf besmet te worden’. In reglementering van de prostitutie, zoals Van Weede wilde, zag hij niks. Den Houters oplossing: de oprichting van een kliniek en polikliniek voor besmettelijke geslachtsziekten. Door kosteloze behandeling van lijdens aan venerische ziekten zou de besmetting zich niet verder kunnen uitbreiden. Ook het geven van voorlichting was een taak van de polikliniek.

Polikliniek

De polikliniek werd eind 1916 ingericht aan de Werfstraat 6 (nu Stadsherstel). Dit huis had Jacob Penso in 1912 aan het gouvernement nagelaten op voorwaarde dat het een sanatorium zou worden. Dokter Jacobus Ellis was de arts in deze kliniek, later werd dat Willem Hendrik Winkel.

Juichend schreef de Amigoe: “Laten de Marine- en de Scheepdokters eens komen kijken. Als ze meer poliklinieken van dezen aard gezien hebben, zullen ze verstomd staan, dat ook Curaçao zulk een hoogst modern Instituut rijk is.”

SYPHILIS
Verhagen of wel overgeerft, met ontsteking in vinn-
oudende, vlesingen, huidziekten, huiduit-
slag, en andere bloedsveranderingen die er door
ontstaan, mond en keelontsteking, beentontste-
king, klieren en Rheumatische Zwellingen; en, enz.

GEHEIMEZIEKTEN
Zet over een radicale geneezing van de meest vinn-
oudende en alle behandeling, wettigste en beste, door de

BISCUITS DÉPURATIFS van D'OLLIVIER
DE BESIE BISCOITSBONTE van de Academie de 30 letters van Parijs-
DE EENIGE GEADTEIGERDE door het Druyche Eozverreemil.
DE EENIGE AEGENDOMEN in de kooptaken van Parijs.

Nationale belooning van Frs. 24.000
Een medicevment, sedert 10 jaren door de vooztrenste
geneesheeren gekonikt, als het krachtdadigste van
alle Zuiveringsmiddelen is het eenige in de geheele
wereld dat zijn vore en onderscheidingsmerk heeft.

ALLESOMME EXCELST: 62, rue de Rivolt, te Parijs.
Telere dat leest een droetele de ziekten Geneezende
Waar JAJA bij W. H. VAN DER AALST te Surinamweg
Te CURAÇAO, bij KATTEY en van EPB.

te Willemstad'

Omdat de patiënten zich voor deze vernederende ziekte schaamden, wilde Den Houter vooralsnog geen gedwongen opname: "[...] vooral in zake bestrijding van besmettelijke geslachtsziekten, zoo nauw aan de prostitutie verwant, zal men liefst zooveel mogelijk door voorlichting, overreding, moreelen drang enz. trachten te bereiken."

Toch kwam er in 1921 een verordening op gedwongen behandeling en werden personen strafbaar gesteld, die een ander hadden besmet wetende dat ze een geslachtsziekte hadden. Volgens de Amigoe (1929) was deze maatregel 'practisch van nul en geener waarde'.

Zeemanshuis

In die beginjaren, van 1918 tot 1921, kende Curaçao een Vereniging ter bestrijding en voorkoming van geslachtsziekten. Hoofddoel: voorkomen dat jonge vrouwen op het verkeerde pad raakten. Daartoe gaf de vereniging een tweetalige brochure uit – 'Een ernstig woord aan het Curaçaosche Volk' – waarin op de gevaren van geslachtsziekten werd gewezen. Verder probeerde men vrouwen die uit de polikliniek waren ontslagen aan werk te helpen. Volgens de vereniging was 30 procent van de met geslachtsziekten besmette personen jonger dan twintig jaar.

De vereniging richtte in 1919

Werfstraat 6

een zeemanshuis op om 'in deze havenplaats den zee-man een zindelijk tehuis te bezorgen voor weinig geld'. Dit was gevestigd aan de Bitterstraat 2 en kreeg gouvernementssubsidie. Het bleef in elk geval nog tot 1927 bestaan. In 1931 kwam er aan

de Klipstraat 51 een katholiek zeemanshuis.

Met de polikliniek ging het intussen op en af. Niet alleen drongen volgens het jaarverslag van 1920 'besmette beroepsvrouwen' het eiland binnen; het Koloni-

aal Verslag meldde dat 1920 moeilijk was vanwege onwil en de slechte opkomst van patiënten die buiten de polikliniek woonden (155 tegen 179 opgenomen patiënten). Ook in 1923 kwamen de patiënten maar moeizaam naar de polikliniek, zodat geregeld werd overgegaan tot gedwongen behandeling.

In 1921 had de Belastingcommissie zelfs voorgesteld om de polikliniek maar op te heffen. Er werd te weinig resultaat geboekt en de kosten waren relatief hoog. De Amigoe was tegen. "Niet opheffen, maar verbeteren", stelde de krant voor. De polikliniek bleef en in 1923 meende de gouverneur tijdens de begrotingsbehandeling 'dat de polikliniek in een havenplaats als Willemstad voorshands niet gemist kan worden'. Leden van de Koloniale Raad hadden de vraag gesteld naar de zin van de kliniek, zolang ze in de omringende landen niets aan de bestrijding van geslachtsziekten deden. Volgens de gouverneur was dat juist een reden om door te gaan. Hij wees erop dat 'iedere onbehandelde armlastige syphiliticus [...] geacht [kan] worden in de toekomst een bron van uitgaven ten laste van het krankzinnigenwezen te zullen zijn'.

Mundo Nobo

De Tweede Kamer deelde die mening en wees ook op de vele mannen die buiten het eiland werkten: "En het gebeurt ook meermalen, dat de emigrant bij zijn thuiskomst niet veel anders meebrengt dan een geslachtsziekte. Voorkoming van emigratie door uitbreiding van loonnende werkgelegenheid in de kolonie is daarom van groot economisch en zedelijk belang."

Omdat het pand aan de Werfstraat in verval raakte, werd de polikliniek in 1925 verplaatst naar het oude gelekoortshospitaal op Mundo Nobo, met dokter Winkel als behandelend arts. Volgens de Amigoe werden in deze nieuwe kliniek in 1928 100 mensen extern en 181 intern behandeld. Minder dan in het stichtingsjaar, toen 219 patiënten intern waren opgenomen.

Nodig was het wel. Eind jaren dertig werd op Curaçao een derde van de baby's dood geboren vanwege een met syfilis besmette moeder. Pas veel later, na de Tweede Wereldoorlog, konden geslachtsziekten zoals syfilis en gonorrhoe met penicilline worden behandeld.

Willem Hendrik Winkel 1885-1943

Na zijn artsstudie in Amsterdam keerde Winkel in 1913 terug naar Curaçao, waar hij drie maal per week in Botica Nacional aan de Breedestraat (O), 'gratis voor de onvermogensden te consulteren' was. Een jaar later werd hij directeur van de quarantaine-inrichting. Eind 1914 verruilde hij die functie alweer voor die van armdokter in de stad beoosten de haven en het 2e district. Dat bleef hij tot 1920, in welk jaar hij in het huwelijk trad met Maria Elizabeth Brown Gorsira.

De jaren daarna had hij als gouvernementsgeneeskundige diverse, vaak tijdelijke functies. Van 1921 tot 1924 was hij lid van de Examencommissie, die (buitenlandse) artsen moest examineren die opgeleid waren aan een niet door de gouverneur erkende hogeschool. Verder had hij een particuliere praktijk, vanaf 1924 aan de Sprocksteeg 2-4. Na de verhuizing van de polikliniek voor geslachtsziekten naar Mundo Nobo was Winkel daar de gouvernementsgeneeskundige.

In augustus/september 1930 raasde orkaan 'San Zenon' over Sto. Domingo met minstens 2000 doden en nog eens duizenden gewonden. Uit Curaçao vertrok in oktober een hulpcomité daarheen, waarvan ook dokter Winkel als gouvernementsgeneesheer deel uitmaakte. Samen met officier van gezondheid 2e klasse Mellema der Koninklijke Marine behandelde hij in het hospitaal Padre Bellini ernstig gewonde patiënten.

De Dominicaanse overheid was zo tevreden, dat zij beide artsen verzocht om met een Britse scheepsarts een onderzoek in te stellen naar de toestanden in alle Dominicaanse ziekenhuizen en voorstellen te doen voor verbeteringen. "Dit was voor hen, hoewel vererend, lang geen gemakkelijke opdracht", schreef de Amigoe destijds.

Tijdens de oorlogsjaren was Winkel voorzitter van de onderafdeling Curaçao van het Nederlandse Rode Kruis. Hij overleed te vroeg, in 1943. De Amigoe schreef over hem: "Behalve in medische kringen genoot de overledene ook groot aanzien in andere kringen. Als Voorzitter van de Curaçaose Sportclub had hij een actief aandeel in de organisatie van verschillende sportontmoetingen."